

**ОБРАЗОВАНИЕ И НОВЫЕ
ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ**

Сияев Т.М., Чекирова Г.К.

**ЭЛЕКТРОНДУК ОКУУ-МЕТОДИКАЛЫК КОМПЛЕКСТИН
ДИДАКТИКАЛЫК НЕГИЗДЕРИ**

Сияев Т.М., Чекирова Г.К.

**ДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЭЛЕКТРОННОГО
УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОГО КОМПЛЕКСА**

Бүгүнкү күндө мектеп системасы жалпы билим берүүчү мекемелеринин табиятынан, алардын алдында турган милдеттердин маңызынан келип чыккан кыйынчылыктар менен кездешүүдө. Мектепте педагогикалык процесс негизинен алганда жалпы программалар жана жалпы окуу китептер боюнча жүргүзүлөт, ошондуктан окуучуларга жалпы бирдей талаптар коюлат. Бирок, ар бир окуучу (бул шексиз, эч ким тана алгыс факт) тигил же бул предметти өздөштүрүүнү өздүк жөндөмүнүн жана кызыгуусунун деңгээлинде жүргүзөт. Окуу программаларынын талаптары жана окуу китептеринин материалы негизинен алганда идеалдуу орточо жөндөмү бар окуучуга гана эсептелген. Бул учурда айрым окуучулар окуу материалды өздөштүрүүгө үлгүрүшпөйт, натыйжада түшүнбөстүктөр чогула берет дагы, аларда өздүк окуу жетишкендиктерге болгон ишеним төмөндөйт. Ошол эле учурда күчтүү окуучулар дагы жабыр тартышат, алар терең өздөштүрө ала турган жана үйрөнгүсү келген билимге ээ боло алышпайт.

Билим берүүнүн предметке багытталган (традициялуу) парадигмасынан инсанга багытталган (инновациялык) парадигмага өтүшү билим берүү процессин бардык түзүлүштөрүнүн өзгөрүүсү менен бирге окуу каражаттарынын тиешелүү өзгөрүшүн талап кылат. Бул жагдай өз кезегинде жаңы программаларды жана окуу китептерин психологдук-педагогдук негиздөөнү иштеп чыгууну актуалдаштырат. Инсанга багытталган билим берүү балдардын жекече жөндөмдөрүн жана мүмкүнчүлүктөрүн болушунча толук ачууга шарт түзө турган атайын өнүктүрүүчү (баарынан мурда предметтик) чөйрөнү түзүүнү талап кылат. Ошондуктан окуу китептердин жаңы муундары жаңы парадигмага ылайык келүүгө, логикалуу болууга, таасын далилдер жана негиздөөлөр, бардык терминдердин түшүндүрмөлөрү менен жабдылууга, прикладдык материалдар менен коштолууга, жөнөкөй, жатык тил менен жазылууга тийиш. «Жакшы окуу китеби деген эмне?» деген суроого кайрылып,

Россия окумуштуусу В. П. Беспалько мындай деп жазат: «Жакшы окуу китеби – окутуунун максаттары диагностикалык мүнөздө коюлган, окуучунун предметти өздөштүрүү деңгээлин өзүн-өзү текшерүүсү үчүн тесттер камтылган, окутуунун мазмуну максаттуу түрдө туюнтулган жана окуучуларга өтө чоң жүк келтирбеген окуу китеп. Окуу китеби мугалим сыяктуу эле, окутуунун «акыл-эстүү методдорун» колдонушу керек, ал дагы мугалим сыяктуу эле, «жакшы болууга» тийиш. Бул окуу китебинин мазмунунда эле «акыл-эстүү метод» камтылууга тийиш легенди билдирет» [1]. Окуу китебинин борбордук талабы болуп анын негизги бирдиктеринин – бөлүмдөрүнүн жана параграфтарынын мазмунунун бүтүндүктүү жана ачык-айкын ачылышы эсептелет. Параграфтын түзүлүшүндө жана текстинде чечиле турган окуу милдети ачык-айкын камтылып, аны чечүүнүн жолдору белгиленип жана мотивдештирилүүгө тийиш. Бардык ойлор жана бөлүктөр бири-бири менен логикалык деңгээлде байланышып туруусу зарыл. Окуу китебин жана анын бирдиктерин так түзүү - курсту бүтүндүктүү системалык өздөштүрүүнүн эң маанилүү шарты жана каражаты. Бирок текстин өзүнүн дагы түзүлүшү анын аргументтүүлүгү, далилдүүлүгү жана байланыштуулугу андан кем эмес маанилүү. Россия академиги А.В. Хуторскийдин аныктамасы боюнча «окуу китеби – тиешелүү дидактикалык системанын алкагында жүрүп жаткан билим берүү процессинин ишке ашырылышынын зарыл шарттарын камтыган комплекстүү маалыматтык-ишмердүүлүктүктүн үлгүсү» [2]. Демек, окуу китеби – тиешелүү билим берүү процессинин максатын, принциптерин, мазмунун жана технологиясын чагылдырган үлгү.

Орто мектептерде окуу китеби гана эмес, окуу-методикалык каражаттар, мисалы мугалим үчүн колдонмо, тапшырмалардын жана тесттердин жыйнактары, жумушчу дептер жана башкалар, жалпылап айтканда окуу-методикалык комплекстер колдонулат. Жаңы педагогикалык сөздүктө «окуу-методикалык

комплекс – кийин практикада ишке аша турган окутуу-тарбиялоо процессинин системалык чечмеленишинин долбоорун элестеткен бардык окуу-методикалык документтердин (пландардын, программалардын, методикалардын, окуу куралдарынын жана башка) жыйындысы, дидактикалык каражат болуп эсептелет...»[3]. Ошентип, окуу-методикалык комплекс тигил же бул предмет боюнча программа тарабынан туюнтулган билим берүүчүлүк милдеттерди болушунча толугураак ишке ашыруу максатында түзүлүүчү жана окуучулардын инсандыгын өнүктүрүүгө кызмат кылуучу, конкреттүү предмет боюнча окутуунун дидактикалык каражаттарынын (окуу китебинин жетектөөчү ролун эске алганда) системасы болуп эсептелет. Кыргыз Республикасында электрондук окуу китептерин түзүүнүн негиздери жана эксперименталдык жумуштардын үлгүлөрү Т.М. Сияевдин диссертациялык изилдөөсүндө каралган [4].

Азыркы учурда «жаңы окуу китеби», «электрондук окуу китеби», «электрондук окуу – методикалык комплекс» деген терминдер улам көбүрөөк колдонула баштады. Бул жагдайда, «Жаңы окуу китебин» кадыресе, окутуунун жаңы парадигмаларга байланыштырышат, бирок, анын түзүлүшү кадимки окуу китептериндей эле калат. Ал эми, «Электрондук окуу китеби» окуу дисциплинасынын негизги илимий мазмунун камтыган, персоналдык компьютердин магниттик алып жүрүүчүлөрүндө (CD дисктерде) жайгаштырылган жана компьютердик технологиялардын мүмкүнчүлүктөрүн (мультимедиа, web-технология, онлайн-окутуу жана башка) негизделген

«өзгөчө» китеп болуп саналат. Электрондук окуу-методикалык комплекс (ЭОМК) конкреттүү предмет боюнча класс жана курс үчүн бардык тиешелүү болгон окуу материалдарынын (программа, электрондук окуу китеби, методикалык көрсөтмөлөр, хрестоматия, окуу-көрсөтмө куралдар, жумушчу дептер, практикум, көнүгүүлөр жыйнагы, окуу маалыматтык колдонмолор, өз билимин текшерүү үчүн тесттер жана башка) компьютердик технологиянын негизинде окутуу процессинин натыйжалуу жүрүшүн камсыз кылган бирдиктүү дидактикалык системалык каражат катары каралат.

Салттуу басылган окуу китептеринин (СБОК), электрондук окуу китептеринин (ЭОК) жана электрондук окуу-методикалык комплекстердин (ЭОМК) функционалдык мүмкүнчүлүктөрүн бири-бирине салыштыруу үчүн төрт негизги критерийлери аныкталган:

- маалыматтык – таанып билүүчүлүк мүмкүнчүлүктөр (МТМ),
- психологиялык-педагогикалык мүмкүнчүлүктөр (ППМ),
- башкаруу мүмкүнчүлүктөр (БМ),
- уюштуруу-технологиялык мүмкүнчүлүктөр (УТМ).

Окуу китептеринин (салттуу басма окуу китеби, электрондук окуу китеби, электрондук окуу-методикалык комплекс) дидактикалык мүмкүнчүлүктөрүнүн салыштырма анализинин жыйынтыктарын таблица түрүндө көрсөтүүгө болот.

Таблица

Окуу китептеринин дидактикалык мүмкүнчүлүктөрүнүн анализи

<i>Окуу китептеринин дидактикалык мүмкүнчүлүктөрү</i>		СБОК	ЭОК	ЭОМК
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
Маалыматтык – таанып билүүчүлүк мүмкүнчүлүктөр (МТМ)				
<i>1</i>	<i>Окуу материалын берүүнүн илимийлүүлүгү</i> (окулуп жаткан кубулуштун илимий документалдуулугу жана тактыгы)	+++	+++	+++
<i>2</i>	<i>Окуу материалын берүүнүн көрсөтмөлүүлүгү</i> (кубулушту кыймылда өнүгүүдө көрсөтүү; уникалдуу объектилерди көрүнбөгөн, тез өтүүчү жана жай жүрүүчү процесстерди көрсөтүү)	-	+++	+++
<i>3</i>	<i>Аналитикалык-синтездик мүмкүнчүлүктөр</i> (кубулушту бүтүн боюнча да, бөлүктөрү боюнча да, бөлүктөрдүн ортосундагы байланыштарды жана катыштарды көрсөтүү; кубулушту же объектини абстракциялоо жана аны үлгүлүүгө айлантуу)	+	+++	+++
<i>4</i>	<i>Маалыматты толук, системалуу жана ырааттуу берүү</i> (гиперссылкаларды колдонуу менен толук жана терең берүү)	+	++	+++
<i>5</i>	<i>Окуу материалын системалуу берүү</i> (ажыратуу жана бириктирүү)	++	++	+++
<i>6</i>	<i>Окуу материалын актуалдаштыруу</i> (жаңыртып туруу мүмкүнчүлүгү)		++	+++
Психологиялык-педагогикалык мүмкүнчүлүктөр (ППМ)				
<i>1</i>	<i>Проблемалуулук</i> (проблемалык окутуунун элементтерин киргизүү)	++	++	++
<i>2</i>	<i>Окуу материалын өздөштүрүүнүн бекемдиги</i> (кеңейтилген маалыматты берүү жана текшерүү)	+	++	+++
<i>3</i>	<i>Окутуунун активдүүлүгү</i> (окуу материалын өздөштүрүүнүн жекече багытын тандоо, процесске тикеден-тике катышуу, жеке максаттарды аныктоо, маалыматты башка булактардан алып өз алдынча толуктоо)	+	++	+++

4	<i>Окутуунун жеке мүнөздүүлүгү</i> (анимациялоо менен көрсөтүүнүн тездигин жөнгө салуу; материалдын терендиги, кайра байланыштын тез болушу)	-	++	+++
5	<i>Адаптивдүүлүк</i> (баштапкы билим деңгээлин аныктоо, жеке мотивине жараша терең окутуу)	-	++	+++
6	<i>Эмоционалдык таасирдүүлүк</i> (тиешелүү психологиялык абалды уюштуруу, материалды полимодалдык формада берүү)	-	++	+++
Башкаруу мүмкүнчүлүктөрү (БМ)				
1	<i>Окутуунун толук дидактикалык цикли</i> (теориялык окутууну практикалык ишмердик менен айкалыштыруу)	+	+++	+++
2	<i>Окутуунун интерактивдүүлүгү</i> (өзгөртүү, кайра түзүү; окуу-таанып билүү ишмердигинин жүрүшү жана жыйынтыктары жөнүндө маалыматтардын жыйналышы)	-	++	+++
3	<i>Кайра байланыш</i> (байланышты кеңейтүү, кыйынчылык пайда болгондо конкреттүү сунуштарды иштеп чыгуу)	-	++	+++
4	<i>Өзүн-өзү башкаруу</i> (окуу материалды «жекече багыт» боюнча пландоо, кошумча маалыматты табуу; өздүк окууп-таанып билүү ишмердигине жана жыйынтыктарына өз алдынча көзөмөл жүргүзүү)	+	++	+++
Уюштуруу-технологиялык мүмкүнчүлүктөр (УТМ)				
1	<i>Классга өз алдынча иштөө</i>	+++	+++	+++
2	<i>Үйдө өз алдынча иштөө</i>	+++	+++	+++
3	<i>Иштөөдөгү ыңгайлуулук</i> (жагымдуу интерфейс, жекече жөндөмүн эске алуу, кайра-кайра кайрылуу)	-	+++	+++
4	<i>Атайын жабдуунун талап кылынышы</i>	жок	керек	керек
5	<i>Көп көлөмдөгү маалыматты сактоо</i>	-	+++	+++
<p align="center">төмөнкү шарттуу белгилер колдонулган: +++ - өтө мүнөздүү касиет; ++ - анча мүнөздүү эмес касиет, + - аз мүнөздүү касиет; - мүнөздүү эмес касиет.</p>				

Ошентип, окуу процессинде колдонулган окуу китептеринин дидактикалык мүмкүнчүлүктөрүнүн кыска анализи эле электрондук окуу-методикалык комплекстердин олуттуу артыкчылыктарын жана келечектүүлүгүн көрсөтүп турат. ЭОМКда материал ачык, кызыктуу мультимедиялык формада берилип, анын терең өздөштүрүлүшүнө шарт түзүлөт. ЭОМКнын дидактикалык мүмкүнчүлүктөрү ЭОМКго караганда бир кыйла кеңири. Анда окуу материалын актуалдаштыруу принциби толук өлчөмдө ишке ашат, окуу маалыматын оперативдүү жаңыртып турууга автордун бардык техникалык мүмкүнчүлүктөрү бар, бул бир жагынан окуу колдонмосунун көп жактуу бөлүгүнө жаңы маалыматты кошуп турууга, экинчи жагынан базалык окуу материалын өзгөртүүгө, кайра түзүүгө шарт түзөт. Изилдөөнүн негизинде, ЭОМКнын окуу процессинин биринчиден, ар бир окуучунун өздүк өзгөчөлүгүн эске алууга, экинчиден, окуу

материалын терең, ар тараптан жана кызыктуу берүүгө, үчүнчүдөн, окуу процессин ийкемдүү башкарууга жана төртүнчүдөн, процесске керектелүүчү экономикалык каражаттардын төмөндөшүнө шарт түзүлөөрү аныкталды.

Бул мүмкүнчүлүктөр ЭОМКны билим берүү тармактарында колдонууда жаңы сапатын жана чоң келечегин түзөт.

Адабияттар:

1. Беспалько В.П. Теория учебника: Дидактический аспект. – М.: Педагогика, 1988.
2. Хуторской А. В. Место учебника в дидактической системе. – М.:Эйдос, 2008 г.
3. С.Н. Вишнякова. Профессиональное образование. Словарь.-М.НМЦН,1999.
4. Сияев Т.М. Среднее физическое образование в Кыргызской Республике: состояние и перспективы: Монография.-Б.Мектеп, 2001.